

Araştırma Makalesi/ Research Article

Üniversite Öğrencilerinin Madde Bağımlılığına İlişkin Farkındalıkları ve İnternete Yönelik Tutumları: Bir Oturumluk Eğitim Programının Etkisi Var Mı?

University Students' Substance Abuse Awareness and Attitudes towards the Internet: Is There an Effect of a One-Session Training Program?

Nesrin Çunkuş Köktaş¹ Gülay Taşdemir Yiğitoğlu¹

¹Pamukkale Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Bölümü, Denizli, TÜRKİYE

Geliş tarihi/ Date of receipt: 03/11/2022

Kabul tarihi/ Date of acceptance: 28/05/2023

© Ordu University Faculty of Health Sciences, Department of Nursing, Türkiye, Published online: 31/10/2023

ÖZ

Amaç: Bu araştırmanın amacı; üniversite öğrencilerine uygulanan madde ve internet bağımlılığı eğitiminin, öğrencilerin madde bağımlılığı farkındalıklarına ve internete yönelik tutumlarına etkisini belirlemektir.

Yöntem: Araştırmanın örneklemini; üniversitenin sağlık hizmetleri meslek yüksekokulunda öğrenim gören 298 (deney grup = 149 ve kontrol grup = 149) birey oluşturmuştur. Deney grubuna online ortamda madde ve internet bağımlılığı eğitimi uygulanırken, kontrol grubuna herhangi bir eğitim uygulanmamıştır. Yarı deneysel desene göre planlanan bu araştırma, ön-test ve son-test ölçümleri yapılarak gerçekleştirilmiştir. Veriler; Tanıtıcı bilgi formu, İnternete Yönelik Tutum Ölçeği (İYTÖ) ve Madde Bağımlılığı Farkındalık Ölçeği (MBFÖ) ile toplanmıştır.

Bulgular: Araştırmada müdahale grubundaki bireylerin müdahale sonrası MBFÖ puan ortalamaları, müdahale öncesine göre istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde daha yüksek iken; İYTÖ puan ortalamaları daha düşük bulunmuştur ($p<0.05$). Öte yandan, müdahale grubundaki bireylerin müdahale sonrası MBFÖ ve İYTÖ puan ortalamalarının kontrol grubundakilerden istatistiksel olarak farklı olmadığı tespit edilmiştir ($p>0.05$).

Sonuç: Bağımlılık hakkında farkındalık kazandırmak ve tutumu değiştirebilmeye yönelik çevrimiçi kısa eğitim programının etkili olduğu söylenebilir. Toplumun geleceği olan üniversite öğrencilerine bağımlılık konusunda farklı eğitim programlarının oluşturulması, düzenli ve daha fazla oturumun olduğu eğitimlerin planlanması önemli olabilir.

Anahtar kelimeler: Eğitim, internet bağımlılığı tutumu, madde bağımlılığı hakkında farkındalık, üniversite öğrencisi

ABSTRACT

Objective: This study aimed to determine the effect of substance and internet addiction education applied to university students on students' awareness of substance addiction and their attitudes toward the internet.

Methods: The sample of the study consisted of 298 (experimental group = 149 and control group = 149) individuals studying at the university's vocational high school of health services. While online substance and internet addiction training was applied to the experimental group, no training was given to the control group. This study, which was planned according to a quasi-experimental design, was carried out by pre-test and post-test measurements. Data were collected with a descriptive characteristics information form, Substance Abuse Awareness Scale (SAAS), and Attitude Towards Internet Scale (ATIS).

Results: In the study, the post-intervention SAAS mean scores of the individuals in the intervention group were statistically significantly higher than before the intervention, while the mean scores of ATIS were found to be lower ($p<0.05$). On the other hand, it was determined that the post-intervention SAAS and ATIS mean scores of the individuals in the intervention group were not statistically different from those in the control group ($p>0.05$).

Conclusion: It can be said that the online short training program aimed at raising awareness about addiction and changing attitudes is effective. It may be important to create different education programs on addiction to university students, who are the future of society, and to plan regular and more sessions.

Keywords: Education, internet addiction attitude, awareness about substance abuse, university student

ORCID IDs of the authors: NÇK: 0000-0003-1813-1511; GTY: 0000-0002-8075-7155

Sorumlu yazar/Corresponding author: Öğr. Gör. Dr. Nesrin Çunkuş Köktaş

Pamukkale Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Bölümü, Kınıklı Yerleşkesi, Denizli, TÜRKİYE

e-posta/e-mail: ncunkus@pau.edu.tr

Atf/Citation: Köktaş NÇ, Yiğitoğlu GT. (2024). Üniversite öğrencilerinin madde bağımlılığına ilişkin farkındalıkları ve internete yönelik tutumları: Bir oturumluk eğitim programının etkisi var mı?. Ordu Üniversitesi Hemşirelik Çalışmaları Dergisi, 7(1), 187-195. DOI:10.38108/ouhcd.1183589

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Giriş

Günümüzde madde bağımlılığı gençler arasında kullanım yaygınlığının artmasından dolayı Türkiye’de ve Dünya’da öncelikli problemlerden biridir. Madde ile ilişkili bozukluklar başlığı altında Amerikan Psikiyatri Birliği’nin Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal Sınıflandırması’nda (DSM-5) yer almaktadır (Amerikan Psikiyatri Birliği, 2014). Sosyal yaşantılardaki değişimlere bağlı olarak internet, internette oyun oynama, alışveriş, telefon, egzersiz, yemek gibi farklı davranışsal problemler her ne kadar DSM-5’de ifade edilmese de, bu alanlarla ilgili sorunlar da olabilmektedir (Ayhan ve Köseliören, 2019; Nazlıgül ve ark., 2018).

Bağımlılık, bir davranış veya maddeyi kontrol edememe ya da kullanmayı bırakamama olarak tanımlanmaktadır. Bağımlı olan birey, bu süreçte çoğu zaman bağımlı olduğunun farkında değildir. Birey, bağımlılığın olumsuz etkilerini deneyimlediğinde bağımlı olduğunu fark etmektedir (Tektaş Soy ve Kocataş, 2020). Madde bağımlılığı, fizyolojik belirtiler ve davranış bozuklukları şeklinde ortaya çıkmaktadır. Kişinin hız ve mekân algısında yarattığı farklılık nedeniyle kazalara, dikkatinin bozulmasına, hareket ve konuşma bozukluklarına ve hatta ölüme neden olabilmektedir (Alpay ve ark., 2018; Arabacı ve Yurtsever, 2021; Shahid ve Sumbul, 2017). Maddenin fiyatının ucuz olması, ulaşılabilir olması, verdiği hazın yoğunluğunun fazla olması ve kişinin yaşadığı çevre maddeye yönelimi arttırabilmektedir (Bah, 2018; Sezen ve Murat, 2018).

Davranışsal bağımlılıklar içerisinde belirtilen internet bağımlılığı ise; interneti kullanmada kişinin kendini denetleyememesi, iradesini kaybetmesi ve internetsiz bir yaşam sürememesidir (Eskici, 2020; Qiu ve ark., 2020). Bireylerin yaşadıkları kaygı, korku, obsesif düşünceler, depresif belirtiler gibi ruhsal problemler ve sosyal problemlerden uzaklaşmak amacıyla internette daha fazla vakit geçirdikleri ve internet üzerindeki kontrolün ortadan kalktığı ifade edilmektedir (Brooks ve ark., 2020; Tam ve Walter, 2013). Bireylerin problemleri internet kullanımı sonucunda da bazı psiko-sosyal sorunların oluşmasına neden olduğu vurgulanmıştır (Avşaroğlu ve Akbulut, 2020). Bu kısır döngünün devam etmesi, bireylerin psikososyal açıdan olumsuz durumlar yaşamalarına ve bunun bireylerin ruh sağlığı açısından uzun vadeli olumsuz etkiler yaratabileceği düşünülmektedir.

Üniversite öğrencileri genç grup olarak bilinen, 18-25 yaş arasındaki bireyleri temsil etmektedir (Coşkun ve ark., 2019). Bu grupta, kendine özgü toplumsal biyolojik ve ruhsal özellikleri nedeniyle riskli davranışlar olabilmektedir. Her geçen gün daha fazla genç birey, madde kullanımı ve interneti kötüye kullanımı gibi suç sebepleriyle riskli davranışlarda bulunabilmektedir (Sezen ve Murat, 2018; Stoyel ve ark., 2020). Son yıllarda, üniversite öğrencileri arasında madde (Aslan ve ark., 2021; Coşkun ve ark., 2019) ve internet bağımlılığının (Kassiani ve ark., 2018) hızla yaygınlaşması toplumlarda olası risklerle karşı karşıya bırakmaktadır. Gençler eğlenmek, merak, kendini ispatlamak, sosyal ve duygusal gereksinimlerini gidermek, heyecan aramak, etkili baş etme mekanizmalarını kullanamamak ve sorunlarından uzaklaşmak gibi çok değişik nedenlerle (Bah, 2018; Tilim ve Murat, 2019) madde (Duran, 2017) veya kontrolsüz internet kullanımına (Brooks ve ark., 2020) yönelebirlirler. Toplumların geleceğini korumak amacıyla bağımlılığın nedenlerinin belirlenmesi ve olumsuz sonuçların önlenmesi oldukça önemlidir (Özbay ve ark., 2018).

Özellikle sağlık alanı ile ilgili bölümlerde öğrenim gören öğrencilerin, sağlıklı bireyler olması hizmet sunacağı grubun bakımında kaliteyi arttırması açısından oldukça önemlidir. Ayrıca öğrencilerin ileride meslekleri gereği madde temininin kolaylaşması ve bağımlılık açısından risk faktörleri arasında yer almaktadır. Bu doğrultuda gençlerin bağımlılık konusunda koruyuculuk anlamında farkındalıklarını arttırmak ve bu konuda tutumlarının olumlu olması toplumun refahını olumlu yönde etkileyeceğinden önemli bir araştırma olduğu düşünülmektedir. Araştırmanın amacı; sağlık hizmetleri meslek yüksekokulu öğrencilerine uygulanan madde ve internet bağımlılığı eğitiminin, öğrencilerin madde bağımlılığı farkındalıklarına ve internete yönelik tutumlarına etkisini belirlemektir. Bu doğrultuda araştırmanın hipotezleri aşağıdaki gibidir.

Hipotez 0: Madde ve internet bağımlılığı eğitiminin, öğrencilerin madde bağımlılığı farkındalık ve internete yönelik tutum düzeylerine etkisi yoktur.

Hipotez 1a: Müdahale grubundakilerin kontrol grubundakilere göre müdahale sonrası madde bağımlılığı farkındalıkları daha yüksektir.

Hipotez 1b: Müdahale grubundakilerin kontrol grubundaki bireylere göre müdahale sonrası internete yönelik tutumları daha olumludur.

Yöntem**Araştırmanın Türü**

Bu çalışmada kontrol gruplu yarı deneysel ön test ve son test tasarımı kullanılmıştır.

Araştırmanın Yapıldığı Yer ve Zaman

Bu çalışma, 1 Mart-30 Nisan 2022 tarihleri arasında Türkiye'nin batısında bir ilde bulunan üniversitenin sağlık hizmetleri meslek yüksekokulunda yapılmıştır.

Evren ve Örneklem

Bu çalışmada, sağlık hizmetleri meslek yüksekokulu öğrencilerine uygulanan madde ve internet bağımlılığı eğitiminin, öğrencilerin madde bağımlılığı farkındalıklarına ve internete yönelik tutumlarına etkisini belirlemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın evrenini; bir üniversitenin Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu Çocuk Gelişimi, Fizyoterapi, İlk ve Acil Yardım, Anestezi, Tıbbi Laboratuvar Teknikeri, Diyaliz, Tıbbi Görüntüleme Teknikeri, Tıbbi Dökümantasyon ve Sekreterlik programlarında öğrenim gören 1276 öğrenci oluşturmaktadır. Yapılan güç analizi sonucunda çalışmaya en az 298 kişi (her grup için en az 149 kişi) alındığında 0.05 anlamlılık düzeyinde, %95 güven aralığında, %98 güç elde edilebileceği hesaplanmıştır. Çalışmaya tabakalı örneklem ile bölümlere göre öğrenci sayısı belirlenmiştir. Araştırmanın örneklemini; 149 kişi müdahale (Çocuk Gelişimi: 36, İlk ve Acil Yardım: 39, Anestezi: 38, Tıbbi Laboratuvar Teknikeri: 36) ve 149 kişi kontrol grubu (Fizyoterapi: 39, Diyaliz: 32, Tıbbi Görüntüleme Teknikeri: 38, Tıbbi Dökümantasyon ve Sekreterlik: 40) olmak üzere toplam 298 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmacıların çalışmanın yapıldığı kurumda öğretim elemanı olması, öğrencilerin ad, soyad, okul ve sınıf bilgilerine ulaşımın daha kolay olması sebebiyle veri kaybı yaşanmamıştır.

Veri Toplama Araçları

Çalışmada verilerinin toplanması amacıyla araştırmacılar tarafından hazırlanan tanıtıcı bilgi formu, İnternete Yönelik Tutum Ölçeği (İYTÖ) ve Madde Bağımlılığı Farkındalık Ölçeği (MBFÖ) kullanılmıştır.

Tanıtıcı Bilgi Formu: Araştırmacılar tarafından literatür doğrultusunda hazırlanan tanıtıcı bilgi formu, öğrencilerin sosyodemografik özellikleri ve bağımlılık düşünceleri ile ilgili soruları içermektedir (Duran, 2017; Koca ve Oguzöncül, 2015).

Madde Bağımlılığı Farkındalık Ölçeği

Madde Bağımlılığı Farkındalık Ölçeği (MBFÖ), Özay Köse ve Gül (2017) tarafından geliştirilmiştir.

Ölçek, 27 maddeden oluşmaktadır. Ölçekte Madde Kullanımının Belirtileri ve Etkileri, Yardım ve Hukuki Düzenlemeler, Bağımlılığa Neden Olan Faktörler ve Kişisel Tutum ve Görüşler olmak üzere 4 alt boyut bulunmaktadır. Ölçek beşli likert şeklinde düzenlenmiştir. Ölçekten alınabilecek puan 27-135 arasındadır. Ters kodlanan madde yoktur. Ölçekten alınan yüksek puan artan farkındalık düzeyini göstermektedir. Ölçeğin Cronbach alfa güvenirlik katsayısı 0.88 olarak belirlenmiştir (Özay Köse ve Gül, 2018). Bu çalışmada ise Cronbach alfa değeri 0.81 olarak bulunmuştur.

İnternete Yönelik Tutum Ölçeği

İnternete Yönelik Tutum Ölçeği (İYTÖ), Karadeniz ve Akpınar (2017) tarafından geliştirilmiştir. Ölçek 17 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin internetin yararlı olduğuna inanma, internetten hoşlanma ve internet kullanımı olmak üzere 3 alt boyutu bulunmaktadır. Ölçek beşli likert şeklinde olup, ölçekten alınabilecek puan 17-85 arasındadır. Ters kodlanan madde bulunmamaktadır. Ölçekten alınan yüksek puan, internet kullanımına yönelik tutumda olumsuz yönde artış göstermektedir. Ölçeğin Cronbach alfa katsayısı 0.83 olarak belirlenmiştir (Karadeniz ve Akpınar, 2017). Bu çalışma için ise Cronbach Alfa değeri 0.80 olarak bulunmuştur.

Madde ve İnternet Bağımlılığı Eğitim İçeriği

Eğitim içeriği alanyazın araştırmalar ışığında hazırlanmıştır. Madde bağımlılığı eğitimi; bağımlılık belirtileri, bağımlılık yapan maddeler, bağımlılık süreci, madde bağımlılığının insan yaşamı üzerindeki etkileri ve bağımlılıktan uzak durmak için nelere dikkat edilmesi gerektiği konularından oluşmaktadır (Özbay ve ark., 2018; Taylor ve ark., 2021; Tektaş Soy ve Kocataş, 2020). Ayrıca internet bağımlılığının aşamaları, internet bağımlılığının nelerden kaynaklandığı, bağımlılık süreci ve bağımlılıktan kurtulmak için yapılması gerekenler olmak üzere İnternet Bağımlılığı Eğitimi içeriğini kapsamaktadır (Al-Hillaly ve Hussein, 2021; Tam ve Walter, 2013).

Müdahalenin Uygulanması ve Verilerin Toplanması

Müdahalenin uygulanması ve verilerin toplanması Mart-Nisan 2022 tarihlerinde gerçekleştirilmiştir. Müdahale ve kontrol grubundaki bireylere eğitim öncesi ön test olarak kişisel bilgi formu, MBFÖ ve İYTÖ uygulanmıştır. Katılımcılara veri toplama araçları güvenli bir çevrimiçi anket platformu olan google forms üzerinden uygulanmıştır. Katılımcılara bilgilerin gizli tutulacağı ve verilerin sadece bilimsel amaçlı

araştırmalarda kullanılacağı konusunda bilgi verilmiştir. Veri toplama araçlarının doldurulması yaklaşık beş dakika sürmüştür. Ön testten bir hafta sonra müdahale grubundaki tüm öğrencilere Madde ve İnternet Bağımlılığı Eğitimi, öğrencilerin ders programıyla çakışmasını önlemek amacıyla hafta içi akşam saat 18:00-20:00 arasında uygulanmıştır. Ayrıca pandemi sürecinin sona ermesi fakat etkisinin devam etmesi ve çalışmanın yapıldığı kurumun önerisinin online şeklinde olması sebebiyle Madde ve İnternet Bağımlılığı Eğitimi online (Microsoft Teams aracılığıyla) olarak tek oturum şeklinde yapılmıştır. Eğitim, Madde Bağımlılığı konusu için 90 dakika ve İnternet Bağımlılığı konusu için 30 dakika olmak üzere yaklaşık 120 dakika sürmüştür. Eğitim süresince her 30 dakikada bir öğrencilerin dinlenmesi için yaklaşık 5 dakika eğitime ara verilmiştir. Eğitimden bir hafta sonra eğitimin etkinliğini değerlendirmek üzere müdahale ve kontrol grubundaki tüm öğrencilere son test olarak MBFÖ ve İYTÖ tekrar uygulanmıştır. Ön test ve son testler müdahale ve kontrol grubuna eş zamanlı olarak uygulanmıştır. Müdahale ve kontrol grubundaki öğrencilerin farklı önlisans programlarında olmaları son test uygulamasının güvenli şekilde yapılmasını sağlamıştır. Kontrol grubu için daha sonra eğitim içeriği sunumu paylaşılmıştır.

Verilerin analizi

Veriler Statistical Package for the Social Sciences 21.0 paket programı kullanılarak analiz edilmiştir. Kategorik değişkenler sayı ve yüzde, sürekli değişkenler ise ortalama, standart sapma olarak ifade edilmiştir. Müdahale ve kontrol grubu tanıtıcı özelliklerinin karşılaştırılması amacıyla Ki Kare testi kullanılmıştır. Verilen eğitimin etkinliğinin değerlendirilmesinde parametrik test varsayımları sağlandığında bağımsız grup farklılıklarının karşılaştırılmasında t testi ve bağımlı gruplarda Paired Samples t testi uygulanmıştır. Tüm analizlerde $p < 0.05$ istatistiksel olarak anlamlı kabul edilmiştir.

Araştırmanın Etik Yönü

Çalışma Helsinki Bildirgesi ilkelerine göre gerçekleştirilmiştir. Pamukkale Üniversitesi Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kurulu 15.03.2022 tarih ve E-60116787-020-184998 karar numarası ile etik onay alınmıştır. Çalışmada kullanılan ölçeklerin izinleri alınmıştır. Çalışma kapsamına alınan katılımcıların onamları alınmıştır. Veriler online anket yolu ile toplandığından anketin başında soruları cevaplandırmanın tamamen gönüllülük esasına

dayandığı, ankette yer alan bilgilerin kesinlikle başkalarıyla paylaşılmayacağı belirtilmiştir. Anket, bu açıklamayı okuyan ve “kabul ediyorum” butonuna tıklayarak katılımcılar için aktif hale gelmiştir.

Bulgular

Üniversite öğrencilerinin sosyodemografik ve bağımlılığa ilişkin özellikleri Tablo 1’de gösterilmiştir. Müdahale grubundaki katılımcıların yaş ortalaması 20.60 ± 2.81 , kontrol grubundaki katılımcıların yaş ortalamaları ise 19.90 ± 1.83 olarak bulundu. Müdahale grubundaki katılımcıların %55.0’ı 1. sınıf, %70.5’i kadın, %80.0’i bekar olduğu ve %60.4’ünün daha önce eğitim almadığı tespit edildi. Müdahale grubundaki bireylerin %93.3’ünün psikiyatrik bir hastalığının olmadığı, %71.8’inin herhangi bir maddeye karşı alışkanlığı olmadığı, günlük internet kullanım sürelerinin 4.73 ± 2.55 olduğu ve %57.7’sinin bağımlılığın tedavi edilebildiği görüşünde olduğu belirlendi. Kontrol grubundaki katılımcıların %71.8’inin 1. sınıf, %81.9’unun kadın, %85.0’inin bekar olduğu ve %59.0’ının daha önce eğitim almadığı tespit edildi. Kontrol grubundaki bireylerin %96.0’ının psikiyatrik bir hastalığının olmadığı, %79.9’unun herhangi bir maddeye karşı alışkanlığı olmadığı, günlük internet kullanım sürelerinin 5.01 ± 2.75 olduğu ve %57.5’inin bağımlılığın tedavi edilebildiği görüşünde olduğu belirlendi. Müdahale ve kontrol grubundaki katılımcıların yaş, cinsiyet, sınıf düzeyi, okuduğu bölüm, medeni durum, daha önce bağımlılıkla ilgili eğitim alma durumu, psikiyatrik hastalık öyküsü, kullandığı alışkanlıklar, internet kullanım süresi, internet kullanım amaçları ve bağımlılığın tedavi edilebilme görüşlerine göre istatistiksel açıdan anlamlı olarak farklılık bulunmadı ($p > 0.05$) (Tablo 1).

Tablo 2’de üniversite öğrencilerinin grup içi ve gruplar arası bireylerin MBFÖ puan ortalamalarının karşılaştırılması verilmiştir. Müdahale grubunda yer alan bireylerin grup içi müdahale öncesi ve müdahale sonrası MBFÖ puan ortalamalarında istatistiksel açıdan anlamlılık tespit edildi ($t = -2.536$, $p = 0.012$). Müdahale grubundaki öğrencilerin müdahale sonrası MBFÖ puan ortalamaları, müdahale öncesine göre daha yüksek bulundu. Kontrol grubunda bulunan kişilerin grup içi müdahale öncesi ve müdahale sonrası MBFÖ puan ortalamalarında istatistiksel açıdan anlamlı farklılık olmadığı tespit edildi ($t = -1.712$, $p = 0.128$).

Tablo 1. Üniversite öğrencilerinin sosyo-demografik ve bağımlılığa ilişkin özellikleri (n=298)

Değişkenler	Müdahale grubu (n=149)		Kontrol grubu (n=149)		Test değeri <i>p</i>
	<i>n</i>	%	<i>n</i>	%	
Sınıf					
1. sınıf	82	55.0	107	71.8	
2. sınıf	67	45.0	42	28.2	
Cinsiyet					
Kadın	105	70.5	122	81.9	$\chi^2 = 5.344$
Erkek	44	29.5	27	18.1	<i>P</i> = 0.21
Bölüm					
Çocuk Gelişimi	18	12.1	18	12.1	
Fizyoterapi	20	13.4	20	13.4	
İlk ve Acil Yardım	19	12.8	19	12.8	
Anestezi	19	12.8	19	12.8	$\chi^2 = 0.200$
Tıbbi Laboratuvar Teknikeri	18	12.1	18	12.1	<i>P</i> = 1.00
Diyaliz	16	10.7	16	10.7	
Tıbbi Görüntüleme Teknikeri	19	12.8	19	12.8	
Tıbbi Dökümantasyon ve Sekreterlik	20	13.4	20	13.4	
Medeni durum					
Bekar	145	80.0	144	85.0	$\chi^2 = 0.115f$
Evli	4	20.0	5	15.0	<i>p</i> = 0.50
Daha önce eğitim alma durumu					
Hayır	90	60.4	88	59.0	$\chi^2 = 0.056$
Evet	59	39.6	61	41.0	<i>p</i> = 0.813
Psikiyatrik hastalık öyküsü					
Hayır	139	93.3	143	96.0	$\chi^2 = 1.057c$
Evet	10	6.7	6	4.0	<i>p</i> = 0.304
Alışkanlıklar					
Yok	107	71.8	119	79.9	
Sigara/tütün	29	19.5	23	15.4	$\chi^2 = 5.329f$
Alkol	1	0.7	0	0.0	<i>p</i> = 0.255
Sigara/tütün, alkol	12	8.1	6	4.0	
Sigara/tütün, alkol, diğer maddeler	0	0.0	1	0.7	
Bağımlılığın tedavi edilebilme görüşü					
Hayır	39	26.2	40	26.3	$\chi^2 = 0.000$
Fikrim yok	24	16.1	25	16.2	<i>p</i> = 1.000
Evet	86	57.7	85	57.5	
	Ortalama±SS		Ortalama±SS		
Yaş (yıl)	20.60±2.81		19.90±1.83		<i>F</i> = -0.141 <i>p</i> = 0.250
İnternet kullanım süresi (saat)	4.73±2.55		5.01±2.75		<i>F</i> = 1.235 <i>P</i> = 1.000

SS = Standart Sapma; χ^2 = Chi-squared test; *F* = Independent Samples *t* testi. * *p* < 0.05.

Tablo 2. Üniversite öğrencilerinin grup içi ve gruplar arası bireylerin MBFÖ puan ortalamalarının karşılaştırılması (n=298)

Değişkenler	Müdahale grubu (n=149)		Kontrol grubu (n=149)		Test değeri <i>p</i>
	Ortalama ± SS		Ortalama±SS		
MBFÖ	Ön-test	100.58±9.14	99.83±9.43		<i>F</i> = 0.682 <i>p</i> = 0.498
	Son-test	105.42±8.98	100.62±9.41		<i>F</i> = 2.616 <i>p</i> = 0.229
Test değeri <i>p</i>	<i>t</i> = -2.536 <i>p</i> = 0.012*		<i>t</i> = -1.712 <i>p</i> = 0.128		

SS = Standart Sapma; *t* = Paired-Samples *t* testi; *F* = Independent Samples *t* testi; MBFÖ: Madde Bağımlılığı Farkındalık Ölçeği.
* *p* < 0.05.

Müdahale ve kontrol grubundaki katılımcıların gruplararası müdahale sonrası MBFÖ puan ortalamalarında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı belirlendi ($F=2.616$, $p=0.229$). Hipotez 1a kabul edilmedi (Tablo 2).

Üniversite öğrencilerinin grup içi ve gruplar arası İYTÖ puan ortalamalarının karşılaştırılması Tablo 3'te yer almaktadır. Müdahale grubundaki bireylerin grup içi müdahale öncesi ve müdahale sonrası İYTÖ puan ortalamalarında istatistiksel olarak anlamlılık tespit edildi ($t=1.189$, $p=0.015$). Müdahale

grubundaki bireylerin müdahale sonrası İYTÖ puan ortalamaları, müdahale öncesine göre daha düşük bulundu. Kontrol grubundaki kişilerin grup içi müdahale öncesi ve müdahale sonrası İYTÖ puan ortalamalarında istatistiksel açıdan anlamlı farklılık olmadığı tespit edildi ($t=-1.078$, $p=0.477$). Müdahale ve kontrol grubundaki bireylerin gruplararası müdahale sonrası İYTÖ puan ortalamalarında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı belirlendi ($F=0.251$, $p=0.105$). Hipotez 1b kabul edilmedi (Tablo 3).

Tablo 3. Üniversite öğrencilerinin grup içi ve gruplar arası İYTÖ puan ortalamalarının karşılaştırılması (n=298)

Değişkenler		Müdahale grubu (n=149)	Kontrol grubu (n=149)	Test değeri <i>p</i>
		Ortalama±SS	Ortalama±SS	
İYTÖ	Ön-test	63.05±9.19	62.96±8.30	$F = 1.072$ $p = 0.285$
	Son-test	60.25±8.49	62.01±8.11	$F = 0.251$ $p = 0.105$
Test değeri <i>p</i>		$t = 1.189$ $p = 0.015^*$	$t = -1.078$ $p = 0.477$	

SS= Standart Sapma; t= Paired-Samples t testi; F= Independent Samples t testi; İYTÖ: İnternete Yönelik Tutum Ölçeği.
* $p<0.05$

Tartışma

Sigara, alkol, uyuşturucu madde kullanımı ve internetin bilinçsiz kullanımı gibi riskli davranışlar üniversite öğrencileri arasında yaygın görülebilen ve oldukça kritik öneme sahip bir durumdur (Sezen ve Murat, 2018; Stoyel ve ark., 2020). Toplumların geleceğini korumak daha sağlıklı nesillerin oluşması amacıyla gençlere yönelik bağımlılık oluşmadan bu konuda bilgilendirmek, farkındalık kazandırmak ve tutumlarını değiştirmek gerekebilir. Buradan yola çıkarak, üniversite öğrencilerine uygulanan madde ve internet bağımlılığı konulu eğitimin madde bağımlılığı farkındalık ve internet kullanımına yönelik tutumlarına etkisini belirlemek amacıyla bu araştırma yapılmıştır.

Bu araştırmada araştırma sonuçlarını etkileyebileceği düşünülen tüm öğrencilerin müdahale öncesi sosyo-demografik verileri, madde kullanımına yönelik görüşleri ve internet kullanımı ile ilgili özellikleri açısından farklılığın olmadığı görülmektedir. Bu durum araştırmanın deneysel araştırma tasarımına uygunluğunu (Akın ve Koçoğlu, 2017) göstermektedir.

Müdahale grubundaki bireylerin yaklaşık %30'unun kontrol grubundakilerin ise yaklaşık %20'sinin sigara, alkol veya madde kullanımı olduğu görülmüştür. Finlandiya'da yapılan bir

araştırmada öğrencilerin yaklaşık %22'sinin sigara, %21'inin yasa dışı uyuşturucu/madde ve %41'inin alkol kullanımı olduğu bildirilmiştir (El Ansari ve Salam, 2021). Sudan'da yapılan bir araştırmada ise üniversite öğrencilerin %31'inin sigara, alkol kullanımı olduğu açıklanmıştır (Osman ve ark., 2016). Araştırma bulgusunun Sudan'da yapılan araştırmayla uyumlu olduğu, Finlandiya'da yapılan araştırma sonuçlarına göre ise düşük olduğu görülmektedir. Bu durum, araştırma örnekleminin Sudan'da yapılan araştırmanın örneklemiyle benzer kültürel özelliklere sahip olmasından kaynaklanabilir. Ayrıca damgalanma, yargılayıcı tutumlar, kişisel bilgilerin ifşa edilmesi, ebeveynlerinin bilgilendirilmesi gibi durumlar öğrencilerin kendilerini özgürce ifade etmesini engelleyebilir.

Bu araştırmada müdahale ve kontrol grubundaki bireylerin yaklaşık %60'ının bağımlılık yapıcı madde ve davranışlar ile ilgili herhangi bir eğitim almadıkları tespit edildi. Yapılan bir araştırmada üniversite öğrencilerinin %48.6'sının madde bağımlılığı ile ilgili herhangi bir eğitim almadıkları bildirilmiştir (Bekircan ve ark., 2022). Üniversite öğrencilerinde yapılan benzer bir araştırmada katılımcıların %72.9'unun bağımlılık yapıcı madde

kullanımı konulu bir ders veya eğitim almadıkları belirtilmiştir (Bahar ve Söyler, 2021). Bu araştırma bulgusu ve yapılan araştırma sonuçlarına göre öğrencilerin bağımlılıkla ilgili problemlerinin olmadığını düşünmesi ve toplumda damgalanma durumlarının görülmesi gibi sebepler öğrencilerin eğitimlere katılma isteğini azaltmış olabilir.

Araştırmada müdahale grubundaki bireylerin müdahale sonrası madde bağımlılığı farkındalık düzeyleri, müdahale öncesine göre daha yüksek bulunmuştur. Araştırmamız paralelinde bir araştırmada lise öğrencilerine madde bağımlılığını önlemeye yönelik uygulanan sağlık eğitiminin öğrencilerin müdahale sonrası madde bağımlılığı farkındalık düzeylerinde artış olduğu bildirilmiştir (Moore ve ark., 2018). Türkiye’de lise öğrencilerine yönelik bağımlılıkla mücadele eğitim programı uygulanan başka bir araştırmada öğrencilerin eğitim sonrası teknoloji, tütün, alkol ve uyuşturucu madde bağımlılıkları konusunda bilgi ve duygusal farkındalıklarını geliştirmede etkili olduğu bulunmuştur (Büyükoztürk ve ark., 2019). Yine benzer şekilde üniversite öğrencilerine verilen sağlık inanç modeli temelli sağlık eğitiminin öğrencilerin madde kullanımına yönelik inançlarında olumlu gelişmeler sağladığı bildirilmiştir (Younis ve Naji, 2021). Üniversite öğrencilerine online olarak uygulanan madde bağımlılığı eğitiminin öğrencilerin madde bağımlılığı hakkında farkındalık kazanmasında etkili olduğu söylenebilir.

Bu araştırmada müdahale grubundaki öğrencilerin internete yönelik tutum düzeyleri müdahale öncesine göre düşük tespit edilmiştir. Alanyazın araştırma sonuçlarına göre uygulanan eğitimlerin öğrencilerin interneti bilinçli kullanmalarını sağladığı belirtilmiştir (Bağatarhan ve Siyez, 2022; Maheri ve ark., 2017). Literatür doğrultusunda bu araştırmada, uygulanan eğitimin öğrencilerin bağımlılık konusunda farkındalık ve tutumlarının geliştirilmesinde olumlu bir etkisi olduğu belirlenmiştir. Bu durum insanların bir konu hakkındaki farkındalığını arttırmanın, inancını ve tutumunu değiştirmenin ilk adımının, o konuda bilgiye sahip olması gerektiğini düşündürmektedir.

Araştırmada müdahale grubundaki bireylerin kontrol grubundakilere göre müdahale sonrası MBFÖ düzeyleri daha yüksek olduğu fakat istatistiksel olarak bu farkın anlamlı olmadığı görülmüştür. Araştırma bulgusunun aksine literatürde yapılan benzer araştırma sonuçlarına göre eğitim alan öğrencilerin almayan öğrencilere göre madde bağımlılığı farkındalığı daha fazla olduğu bu farkın

anlamlı olduğu sonucuna varılmıştır (Ayu ve ark., 2022; Moore ve ark., 2018; Younis ve Naji, 2021). Ayrıca araştırmada müdahale grubundaki bireylerin kontrol grubundakilere göre müdahale sonrası internete yönelik tutum düzeyleri daha düşük olduğu ancak bu farkın da istatistiksel açıdan anlamlı olmadığı bulunmuştur. Bu durum verilen eğitimin online ortam da olmasından ve eğitimin belirli zamanlarda sürekli olmamasından kaynaklanmış olabilir.

Sonuç ve Öneriler

Araştırmada tespit edilen bulgular doğrultusunda üniversite öğrencilerine madde bağımlılığı hakkında farkındalık kazandırmak ve internete yönelik tutumlarını değiştirmeye yönelik uygulanan online kısa eğitim programının etkili olduğu söylenebilir. Toplumun geleceği olan gençleri tüm bağımlılıklardan uzak tutabilmek ve sağlıklı nesillerin devamlılığı için sigara, alkol, madde ve davranışsal bağımlılıklar konusunda farkındalık sağlamak için kapsamlı araştırmalar, düzenli şekilde birden fazla oturumların olduğu eğitimlerin planlanması önerilebilir. Ayrıca öğrencilere online eğitimden farklı olarak uygulamalı yüzyüze eğitim veya akran eğitimi gibi farklı eğitim programları uygulanabilir.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırmanın birkaç sınırlılığı bulunmaktadır. Bunlardan biri araştırma kesitsel niteliktedir ve gelişigüzel örnekleme yöntemi kullanılmıştır. İkincisi yalnızca gönüllü katılımcıları içerdiğinden seçim yanlılığı olabilir. Diğerleri, eğitim elektronik ortamda yapıldığı için araştırmaya erişim sorunları olabilir. Müdahale ve kontrol gruplarının farklı önlisans programlarından seçilmesine rağmen eğitimin online yapılması nedeniyle kontrol grubu da eğitime katılmış olabilir. Ayrıca her iki gruptaki öğrencilerin yaklaşık %40’ının daha önce bağımlılık ile ilgili eğitim alması sınırlılıklar arasında sayılabilir. Son olarak sonuçlar yalnızca araştırma yapılan katılımcılar için geçerlidir ve genellenemez.

Teşekkür

Çalışmanın gerçekleşmesinde emeği bulunan Pamukkale Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu yönetimine, akademisyenlerine ve çalışmaya katılan öğrencilere teşekkür ederiz.

Araştırmanın Etik Yönü/Ethics Committee Approval:

Çalışma Helsinki Bildirgesi ilkelerine göre gerçekleştirilmiştir. Pamukkale Üniversitesi Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kurulu 15.03.2022

tarih ve ve E-60116787-020-184998 karar numarası ile etik onay alınmıştır.

Hakem/Peer-review: Dış hakem değerlendirmesi.

Yazar Katkısı/Author Contributions: Fikir/kavram: NÇK, GTY; Tasarım: NÇK, GTY; Danışmanlık: NÇK, GTY; Veri toplama: NÇK; Veri işleme: NÇK, GTY; Analiz ve/veya Yorum: NÇK, GTY; Kaynak tarama: NÇK, GTY; Makalenin Yazımı: NÇK, GTY; Eleştirel inceleme: GTY.

Çıkar çatışması/Conflict of interest: Araştırmacılar herhangi bir çıkar çatışması belirtmemişlerdir.

Finansal Destek/Financial Disclosure: Bu araştırma için finansal destek alınmamıştır.

Çalışma Literatüre Ne Kattı?

- Üniversite öğrencilerine uygulanan tek oturumluk çevrimiçi eğitimin öğrencilerin bağımlılık hakkında farkındalık kazanmalarına ve tutumlarının farklılaşmasına katkı sağladığı söylenebilir.
- Bu araştırma ile üniversite öğrencilerine yönelik bağımlılık konusunda eğitim, seminer, beceri kazandırma gibi müdahalelerin yapılması gerektiği düşünülmektedir.
- Bu araştırma, bulguları doğrultusunda üniversite öğrencilerine yönelik bağımlılıkla ilgili farklı yöntemleri içeren (oturum sayısı, eğitim şekli gibi) müdahale araştırmalarının yapılmasına rehberlik edebilir.

Kaynaklar

- Amerikan Psikiyatri Birliği. (2014). DSM-5 Tanı Ölçütleri Başvuru Elkitabı. Çev., Koroğlu E, Ankara: Hekimler Yayın Birliği, s. 231.
- Akın B, Koçoğlu D. (2017). Randomize kontrollü deneyler. Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi, 4(1), 73-92.
- Al-Hillaly ZWN, Hussein HA. (2021). Assessment of internet addiction and psychosocial adjustment among secondary school students in Al-Nasiriya city. Annals of the Romanian Society for Cell Biology, 25(4), 3598-3606.
- Alpay Ü, Aydoğdu BE, Yorulmaz O. (2018). Madde kullanımı olan yetişkinlerde farkındalık temelli müdahalelerin etkililiği: Sistemik bir gözden geçirme. Addicta: The Turkish Journal on Addictions, 5(4), 721-746.
- Arabacı LB, Yurtsever B. (2021). Madde bağımlılığı farkındalık ölçeği'nin ve madde bağımlılığı bilgi testi'nin erişkinlerde geçerlilik ve güvenilirliği. Fenerbahçe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 1(3), 206-225.
- Aslan EA, Batmaz S, Celikbas Z, Kilincel O, Sayar GH, Unubol H. (2021). Prevalence of risk for substance-related and behavioral addictions among university

students in Turkey. Addicta: The Turkish Journal on Addictions, 8(1), 35-44.

- Avşaroğlu S, Akbulut ÖF. (2020). A risk factor for healthy family structure: Internet addiction. Social Sciences Studies Journal, 6(65), 2879-2902.
- Ayhan B, Köselören M. (2019). İnternet, online oyun ve bağımlılık. Online Journal of Addiction and Cyberbullying, 6(1), 1-30.
- Ayu AP, van der Ven M, Suryani E, Puspawati N, Joewana S, Rukmini E, de Jong C, Schellekens A. (2022). Improving medical students' attitude toward patients with substance use problems through addiction medicine education. Substance Abuse, 43(1), 47-55.
- Bağatarhan T, Siyez DM. (2022). The effectiveness of a cognitive-behavioral prevention program for internet addiction. Journal of Rational-Emotive & Cognitive-Behavior Therapy, 1-26.
- Bah YM. (2018). Drug abuse among street children. Mathews Journal of Case Reports, 3 (1), 1-11.
- Bahar E, Söyler S. (2021). Üniversite öğrencilerinin bağımlılık yapıcı madde kullanma sıklığı ve ilişkili faktörlerin değerlendirilmesi: Kesitsel bir araştırma. Mersin Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 14(3), 570-584.
- Bekircan E, Ün İ, Ayyıldız Nİ, Usta G. (2022). Üniversite öğrencilerinde madde bağımlılığı farkındalığı benlik saygısı ilişkisi. Bağımlılık Dergisi, 23(1), 1-7.
- Brooks SK, Webster RK, Smith LE, Woodland L, Wessely S, Greenberg N, Rubin GJ. (2020). The psychological impact of quarantine and how to reduce it: Rapid review of the evidence. The Lancet, 395 (10227), 912-920.
- Büyüköztürk Ş, Yılmaz S, Özbay Y, Eşici H, Tomar İH, Aliyev R, Hoş HY, Şenferah S, Uysal MŞ, Akyılmaz FD. (2019). The effectiveness of addiction prevention training program of Turkey on improved acquisition of knowledge and emotional awareness about addiction. Addicta: The Turkish Journal on Addictions, 6(1), 115-131.
- Coşkun F, Özçırpıcı B, Özgür S. (2019). Gaziantep Üniversitesi merkez kampüsündeki lisans öğrencilerinde alkol ve madde kullanma durumu. Ortadoğu Tıp Dergisi, 11, 143-147.
- Duran S. (2017). Hemşirelik öğrencilerinde madde kullanımı ile problem çözme becerileri arasındaki ilişki. Bağımlılık Dergisi, 18(2), 46-52.
- El Ansari W, Salam A. (2021). Multi-substance use behaviors: Prevalence and correlates of alcohol, tobacco and other drug (ATOD) use among university students in Finland. International Journal of Environmental Research and Public Health, 18(12), 6426.
- Eskici G. (2020). Covid-19 pandemisi: Karantina için beslenme önerileri. Anatolian Clinic the Journal of Medical Sciences, 25(Special Issue on COVID-19), 124-129.

- Karadeniz A, Akpınar E. (2017). İnternete yönelik tutum ölçeği: Açıklayıcı ve doğrulayıcı faktör analizi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(1), 19-28.
- Kassiani K, Evanthia P, Rafailia-Iro V, George AM, Nikolaos B, Dimitrios T. (2018). A study about internet addiction of university students. *Journal of Educational and Social Research*, 8(1), 27-27.
- Koca B, Oğuzöncül AF. (2015). İnönü Üniversitesi Sağlık Yüksekokulu öğrencilerinin sigara, alkol, madde kullanımı, madde kullanımına etki eden etmenler ve aileden aldıkları sosyal desteğin etkisi. *Kocaeli Tıp Dergisi*, 4(2), 4-13.
- Maheri A, Tol A, Sadeghi R. (2017). Assessing the effect of an educational intervention program based on health belief model on preventive behaviors of internet addiction. *Journal Education and Health Promotion*, 6, 63.
- Moore MB, Karpinski AC, Tsien F. (2018). An examination of an interactive substance abuse prevention program for high school students. *Journal of Child & Adolescent Substance Abuse*, 27(5-6), 283-287.
- Nazlıgül MD, Baş S, Akyüz Z, Yorulmaz O. (2018). İnternette oyun oynama bozukluğu ve tedavi yaklaşımları: Sistematik bir gözden geçirme. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions*, 5, 13-35.
- Qiu J, Shen B, Zhao M, Wang Z, Xie B, Xu Y. (2020). A nationwide survey of psychological distress among Chinese people in the COVID-19 epidemic: Implications and policy recommendations. *General Psychiatry*, 33, e100213.
- Osman T, Victor C, Abdulmoneim A, Mohammed H, Abdalla F, Ahmed A, Ali E, Mohammed W. (2016). Epidemiology of substance use among university students in Sudan. *Journal of Addiction*, 2476164.
- Özay Köse E, Gül Ş. (2018). Madde bağımlılığı farkındalık ölçeği: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *İNÖNÜ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(3), 41-56.
- Özbay Y, Yılmaz S, Büyüköztürk Ş, Aliyev R, Tomar İH, Eşici H, Yancar C, Akyılmaz FD. (2018). Madde bağımlılığı: Temiz bir yaşam için bireyin güçlendirilmesi. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions*, 5(1), 81-130.
- Sezen MF, Murat, M. (2018). Ergenlerde akran zorbalığı, internet bağımlılığı ve duygusal zekâ düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(16), 160-182.
- Shahid A, Sumbul M. (2017). Social evils in media: Challenges and solutions in 21st century. *People: International Journal of Social Sciences*, 3(3), 854-875.
- Stoyel H, Shanmuganathan-Felton V, Meyer C, Serpell L. (2020). Psychological risk indicators of disordered eating in athletes. *PloS One*, 15(5), e0232979.
- Tam P, Walter G. (2013). Problematic internet use in childhood and youth: Evolution of a 21st century affliction. *Australasian Psychiatry*, 21(6), 533-536.
- Taylor CB, Graham AK, Flatt RE, Waldherr K, Fitzsimmons-Craft EE. (2021). Current state of scientific evidence on internet-based interventions for the treatment of depression, anxiety, eating disorders and substance abuse: An overview of systematic reviews and meta-analyses. *European Journal of Public Health*, 31(Supplement 1), i3-i10.
- Tektaş Soy İ, Kocataş S. (2020). Madde bağımlılığı tanısı almış bireylerde benlik saygısı ve sosyal dışlanma algıları arasındaki ilişki. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 36(2), 73-86.
- Tilim, E, Murat M. (2019). Ergenlerde madde bağımlılığından korunmaya ilişkin özyeterlik ile akran baskısı, kendini ifade edebilme becerisi ve psikolojik sağlık arasındaki ilişki. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 14(20), 929-955.
- Younis NM, Naji AB. (2021). The effect of health education based on the health belief model about changing the belief related to substance use among university students in Mosul city-Iraq. *Annals of the Romanian Society for Cell Biology*, 25(4), 14687-14698.